STRATEGII DISCURSIVE ÎN PRESA UMORISTICĂ ROMÂNEASCĂ. PREZENTAREA RĂZBOIULUI DE INDEPENDENȚĂ (1877-1878)

MIHAELA-VIORICA CONSTANTINESCU[1]

Facultatea de Litere
Universitatea din București

DISCURSIVE STRATEGIES IN THE ROMANIAN HUMORISTIC PRESS.
PRESENTING THE INDEPENDENCE WAR (1877-1878)

Abstract

The article focuses on recurrent mechanisms used both in articles and cartoons to frame the Independence War (1877-1878) in Romanian humoristic press. Our discursive approach uses stylistics, conversational humour and cognitive theories insights in order to grasp the humorous patterns developed by a collective source and construed by the rather homogenous Romanian public. Humour in war time appears as a tool of reinforcing the ingroup's feelings, diverting attention from concrete war issues and offering a coping mechanism.

Keywords: *humour*; *humoristic press*; *cartoons*; *Independence War*.

1. Introducere

Acest articol vizează mecanismele recurente de prezentare a unor aspecte importante legate de Războiul de Independență (1877-1878) în presa umoristică românească (vom analiza atât articole, cât și caricaturi de pe ultima pagină a principalelor publicații). Publicațiile umoristice românești oferă posibilitatea apariției umorului (sunt ocazii permisive), cu unele elemente prescriptive (obligatoriu amuzante), în termenii lui Palmer (2004 [1994]). „Produsele"

[1] **Mihaela-Viorica Constantinescu** este lector doctor la Facultatea de Litere a Universității din București, Departamentul de lingvistică. Autor a numeroase studii, având ca domenii de interes pragmatica, stilistica, retorica și argumentarea etc. Volume publicate: *Umorul politic românesc în perioada comunistă. Perspective lingvistice*, Editura Universității din București, 2012; *Principatele române între Orient și Occident: dinamica modelelor culturale ale politeții și impoliteții în secolul al XIX-lea*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2016; e-mail: constantinescumv@gmail.com.

BDD-A28512 © 2018 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:08:11 UTC)

amuzante (articole sau caricaturi) permit accesul la modelul cultural al unui grup (impus sau liber creat) și emfatizează un tip de comportament care trebuie sancționat sau apreciat.

Apărută pentru prima dată în Principate în 1859 (Iorga 1999 [1922]; Trifu 1974), presa umoristică a fost sensibilă la schimbările politice. În perioada 1877-1878, cea mai importantă publicație este *Ghimpele* (Trifu 1974), urmată de *Claponul*, cu numai 6 numere în primăvara lui 1877 (publicată de I.L. Caragiale), *Bobârnacul* (primul număr apare la 1 ianuarie 1878; a apărut cu întreruperi până în 1886) și *Gura satului*, publicație românească din Transilvania (Răduică/Răduică 1995).

Analiza pe care o propunem este influențată cu precădere de teoriile umorului conversațional (Norrick 1993, 1994; Hay 2001; Priego-Valverde 2003; Coates 2007) – pentru articole sau știri, și de teorii cognitiviste ale umorului (Coulson 2002; Veale *et al.* 2006), teoria relevanței (Sperber/Wilson 2002; Yus 2016) – pentru caricaturi (componenta vizuală oferă informații inaccesibile în partea verbală sau partea vizuală este esențială în producerea umorului, în timp ce componenta verbală este accesorie). O condiție esențială pentru umor este reprezentată de implicitul împărtășit (norme comune, complicitate afectivă și cognitivă) în relația autor-cititor.

2. Contextul istoric

În 1877, România (Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești) se afla sub suzeranitate otomană, mai mult formală (plata anuală a unui tribut, probleme de politică externă) (Boia 2002: 80). Protectoratul rusesc (instaurat în anii 1820, în urma războaielor ruso-otomane) fusese înlăturat prin Convenția de la Paris din 1856 (după războiul din Crimeea, în care Imperiul Rus a fost învins de Imperiul Otoman și de aliații săi francezi și britanici). Perioada 1856-1877 a fost favorabilă Principatelor: în 1859 se realizează unirea sub un singur domn, Al. I. Cuza, iar în 1866 este instaurată monarhia străină prin principele Carol de Hohenzollern-Sigmaringen.

Situația politică din Balcani este tensionată în anii 1870 (Constantiniu 1997: 241): în 1875 în Bosnia și Herzegovina au loc lupte împotriva otomanilor, în 1876 sârbii și bulgarii se revoltă (revolta bulgarilor a fost brutal reprimată, ceea ce a produs o puternică reacție antiotomană în mai multe țări europene). În iunie, respectiv iulie 1876, Serbia și Muntenegru declară război Imperiului Otoman, iar conferința de pace de la Constantinopole (decembrie 1876-ianuarie 1877) eșuează. Imperiul Rus își asigură neutralitatea Imperiului Austro-Ungar în viitorul conflict cu Imperiul Otoman, prin semnarea unui acord secret la Reichstadt, în iulie 1876 (Hitchins 2013: 50-51).

BDD-A28512 © 2018 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:08:11 UTC)

Parlamentul României a proclamat neutralitatea țării la finalul lui noiembrie 1875 (deşi guvernul a oferit în mod constant sprijin revoluționarilor bulgari). Guvernul condus de I.C. Brătianu a început negocieri diplomatice cu țarul Alexandru al II-lea și cu ministrul de externe Gorceakov în toamna anului 1876, fără un rezultat concret (Constantiniu 1997: 241). O reformă a constituției otomane din decembrie 1876, în care România era considerată o provincie privilegiată și parte integrantă a Imperiului Otoman (Constantiniu 1997: 241; Hitchins 2013: 55), a accelerat negocierile cu Imperiul Rus. Astfel, la 4/16 aprilie 1877, se semnează un acord politic și o convenție militară: trupele rusești puteau tranzita România, iar Imperiul Rus garanta integritatea teritorială a României.

Trupele otomane bombardează orașele românești de la Dunăre, iar românii răspund prin bombardarea cetăților fortificate otomane din sudul Dunării (Constantiniu 1997: 242). La 29-30 aprilie/11-12 mai 1877, Parlamentul românesc a declarat război Imperiului Otoman, independența fiind proclamată câteva zile mai târziu (9/21 mai 1877, proclamația fiind semnată de principele Carol la 10/22 mai 1877). Trupele românești, al căror ajutor militar a fost inițial refuzat, au trecut Dunărea în iulie și august 1877, după un nou acord cu Imperiul Rus. Principele Carol a condus armatele ambelor țări la Plevna. Asediul Plevnei și al fortificațiilor din jurul acesteia (iulie-decembrie 1877), precum și luptele de la Vidin au reprezentat principala acțiune armată a românilor la sud de Dunăre, ceea ce a permis avansarea trupelor rusești în Balcani, cucerirea Sofiei (4 ianuarie 1878) și apropierea de Constantinopol. Armistițiul ruso-otoman se semnează la Adrianopole pe 31 ianuarie 1878, acesta fiind urmat de tratatul de la San Stefano (3 martie 1878), avantajos pentru Imperiul țarist (Hitchins 2013: 59-60). României nu i s-a permis să participe la negocieri. Independența sa a fost recunoscută, a primit Dobrogea și Delta Dunării de la Imperiul Otoman, dar a pierdut în favoarea Rusiei cele trei județe din sudul Basarabiei pe care le primise în 1856 (Hitchins 2013: 61). Astfel, Imperiul Rus încălca acordul semnat în aprilie 1877.

Marile puteri europene (Franța și Marea Britanie erau aliatele tradiționale ale Imperiului Otoman) au cerut o nouă negociere a termenilor păcii, nemulțumite de schimbarea echilibrului de putere în regiune (Constantiniu 1997: 245; Boia 2002: 81). Congresul (13 iunie-13 iulie 1878) a fost convocat de Austro-Ungaria prin ministrul său de externe Andrassy și a avut loc la Berlin, fiind condus de cancelarul Bismarck. Reprezentanții României nu au luat parte la negocieri, fiindu-le permis doar să-și pledeze cauza (Hitchins 2013: 61-62). Pentru România, deciziile de la Berlin nu au fost cu mult diferite față de cele de la San Stefano: trupele rusești puteau să tranziteze teritoriul românesc pentru a-și aproviziona trupele din Balcani numai nouă luni (față de prevederea inițială de doi ani), iar recunoașterea independenței României de către Marile Puteri era condiționată de schimbarea articolului 7 din Constituție (care prevedea obligativitatea apartenenței la religia creștină pentru acordarea cetățeniei române) (Hitchins 2013: 63).

BDD-A28512 © 2018 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:08:11 UTC)

3. Considerații teoretice

Complicitatea cognitivă și afectivă dintre emițător și receptor reprezintă condiția esențială pentru interpretarea unui mesaj umoristic (Priego-Valverde 2003; Coates 2007). Elementele împărtășite privesc un cadru referențial amplu (legi sociale, morale, constituționale; normele de funcționare ale unui grup într-un anumit moment), dar și afinități, evaluări sau perspective. Pentru decodarea unui text construit cu intenția de a amuza (acest efect perlocuționar este evident pentru un cititor al unei publicații declarat umoristice), lectorul apelează atât la cunoștințe generale (comune unor persoane care aparțin aceleiași culturi, regiuni etc.), cât și la o serie de cunoștințe particulare, negociate între indivizi (în cazul presei umoristice, familiaritatea cu tipul de publicație și cu ethosul său), care permit derularea unor interacțiuni ulterioare (vezi *common knowledge – shared knowledge*, Kreckel 1981, *apud* Lee 2001: 25).

Abordarea pe care o propunem combină o perspectivă discursivă (la nivelul macro-analizei) cu o perspectivă pragmatică (la nivelul mezo- și micro-analizei). Analiza discursivă are ca element central parodia, în timp ce analiza pragmatică vizează diverse aspecte ale umorului conversațional și ale caricaturilor văzute ca puzzle-uri multimodale (Kress/van Leeuwen 2001).

Parodia este definită de Genette (1982: 11) ca fenomen hipertextual, implicând o suprapunere sau o sinteză bitextuală: a unui hipotext (textul sau tradiția textuală parodiată) și a unui hipertext (textul parodiant); parodia deviază de la normă, dar această normă este internalizată de orice text parodic (Hutcheon 1981: 143-144). Parodia poate implica și un joc cu registrul stilistic, nu doar o suprapunere bitextuală. Incongruența registrului stilistic (remarcată și de Attardo 1994: 263) poate evidenția două mecanisme (vezi Partington 2008 pentru o prezentare detaliată): tratarea într-un stil extrem de formal sau extrem de îngrijit a unei acțiuni sau a unui subiect banal sau dintr-o zonă inferioară (*upgrading*), tratarea într-un stil informal sau într-un limbaj colocvial sau popular/argotic a unui eveniment serios sau a unei teme serioase (*bathos*). Acest joc al registrelor funcționează la nivel mezodiscursiv.

Microanaliza poate urmări diverse aspecte umoristice observate pentru umorul conversațional: asocierea unor cadre diferite, jocul cu semnificantul unui cuvânt sau al unei expresii, schimbarea de registru stilistic, jocul cu logica (de exemplu, apelul la absurd), discursul aluziv (aluzii la cunoștințe împărtășite, insinuări, intertextualitate, parodiere enunțiativă). Cotextul este cel care poate oferi cheia de lectură adecvată pentru interpretare.

Sensul poate fi creat în interacțiune prin asocierea unor voci și identități diferite evocate de anumite cuvinte (Tannen 2010: 310): enunțurile pot fi puse în scenă pentru a afișa vocile altor persoane, pentru a împrumuta identități sau caracteristici care nu sunt întotdeauna evaluate pozitiv (situația este asemănătoare cu cea care privește jocul cu perspectivele – Kotthoff 2002, Günthner 2002), dar nu este un discurs raportat real, ci imaginat.

BDD-A28512 © 2018 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:08:11 UTC)

Teoria relevanței (Sperber/Wilson 2002) este utilă în explicarea mecanismelor decodării umoristice: procesarea unei informații (chiar dacă aceasta nu este neapărat nouă, ci prezentată într-o manieră nouă), în circumstanțe cognitive și afective care relevă complicitate, poate îmbogăți cunoștințele existente, aducând efecte cognitive pozitive, în ciuda unui efort mai mare de procesare.

În publicațiile umoristice sunt puse în scenă diverse interacțiuni, în care participanții se pot afla uneori într-o competiție (Veale *et al.* 2006); interactanții pot încerca să obțină o situație favorabilă inversând sau contrazicând așteptările „competitorului" (cf. *laughter-talk*, Partington 2008; hiperînțelegere și neînțelegere, Brône 2008). Veale *et al.* (2006: 320-321) menționează teoria spațiului discursiv (*Current Discourse Space*: un spațiu mental care cuprinde elemente comune interactanților, oferind o bază pentru procesul comunicativ), din care se pot selecta elemente care să ofere succesul în „competiție" – paralelisme omofonice, metaforice, metonimice, referențiale etc. (Veale *et al.* 2006: 318).

A. Partington consideră că o trecere forțată de la principiul idiomatic la principiul libertății de alegere pentru interpretarea unui enunț reprezintă punctul central al multor jocuri de cuvinte (Partington 2009: 1798-1799). Printre tehnicile recurente, Partington (2009) enumeră relexicalizarea („eliberarea" componentelor unor unități fixe), delexicalizarea (reducerea contribuției semantice a unui termen la sensul expresiei/colocației în care apare) și modificarea unei expresii cunoscute (vezi Frumușani 1986: 511 – în timp ce în limbajul cotidian transferul se face cu precădere de la sensul literal la cel figurat, în comunicarea umoristică sunt frecvente tranzițiile de la sensul figurat la cel literal). Potențialul agresiv al diverselor jocuri de cuvinte a fost remarcat de Norrick (1993, 1994), fiind evidențiată capacitatea acestora de dezorganizare conversațională; în cazul articolelor umoristice, jocurile de cuvinte pot afecta decodarea corectă a unui mesaj, dar potențialul agresiv este diminuat, dată fiind complicitatea autor-cititor.

Unul dintre modelele cognitive de interpretare a caricaturilor implică integrarea conceptuală (*blending, conceptual integration*): o structură în care două sau mai multe spații mentale sunt alăturate într-un spațiu independent mixt, dinamic, care își creează o reprezentare semantică proprie. Ideea amestecului cadrelor diferite nu este nouă. Ea apare de la Koestler (1966 [1964]): brusca disociere a unei idei sau a unui eveniment în două matrice de obicei incompatibile. Seana Coulson (2002) consideră că un spațiu mental conține informație relevantă pentru un anumit domeniu sau reprezentări (parțiale) ale entităților și relațiilor unui anumit scenariu interpretat de un vorbitor; în spațiile mentale sunt incluse elementele (entitățile discursului), cadrele (perechi de atribute și valori organizate ierarhic), corespondențele abstracte dintre elementele (*mappings*) și relațiile existente în spații diferite. Coulson (2002) consideră că o caricatură constituie un puzzle oferit spre rezolvare receptorului. Încercarea de rezolvare (desfacerea spațiului mixt)

BDD-A28512 © 2018 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:08:11 UTC)

activează informația adecvată ca răspuns la imagini și la indici verbali și o integrează într-o structură narativă abstractă. Prin structurarea spațiilor-input, receptorul reușește să rezolve puzzle-ul.

Efectul umoristic al combinării depinde de modelele culturale care structurează acțiuni, reacții și interacțiuni. Interpretările unor evenimente derivă din importanța acestora și din modelele culturale mai ample pe care le evocă, iar cadrele restabilesc forța acestor modele ca resurse interpretative (cf. Kronenfeld 2008).

4. Analiza

Observând publicațiile umoristice românești, am remarcat recurența parodiei; un tip de hipotext preferat este cel mediatic (știri scurte, telegrame, reproduceri ale dezbaterilor parlamentare etc.). Sunt prezente, evident, forme tipice ale presei umoristice (povestiri amuzante, poezii, fabule, glume etc.), dar în privința punerii în scenă a războiului (pregătiri, confruntări armate, armistițiu, negocieri etc.) redactorii preferă să facă apel la familiaritatea publicului cu tehnicile jurnalistice cotidiene.

În rama oferită de parodie, se evidențiază câteva tehnici: logica absurdă, manipularea presupozițiilor, jocurile de cuvinte, scenariile fantezie. Cele mai multe exemple privesc contextul internațional, acordându-se o mare atenție reacțiilor Marilor Puteri față de conflictul ruso-otoman (poate deturnarea atenției publicului către politica externă este parte a unui mecanism de evadare din cotidianul influențat de problemele concrete ale războiului – vezi Douglas 2002; Tholas-Disset/Ritzenhoff (eds.) 2015). Modalitatea de prezentare a diverselor aspecte ale războiului ar putea fi încadrată atât în categoria umorului de afiliere, cât și a umorului agresiv[2] (din perspectiva studiilor psihologice, Martin *et al.* 2003, *apud* Wisse/Rietzschel 2014; Caird/Martin 2014); umorul de afiliere implică potențarea relațiilor interpersonale și bunăvoința arătată celorlalți sau autovalorizarea[3] (propriului grup etnic, dar și a aliaților), fiind manifestat cu precădere în etapa inițială a angajării militare, în timp ce umorul agresiv[4] (ridiculizarea *outgroup*-ului etnic), se profilează diferit, ținta predilectă fiind inițial Imperiul Otoman, apoi, în etapa negocierilor și a tratatelor politice,

[2] În analiza scenelor din sitcom-uri sau seriale, M. Dynel (2013a,b) propune sintagma „umor de dezafiliere" (*disaffiliative humour*), definit ca o formă de valorizare a ethosului emițătorului, grație unei agresiuni spirituale care produce efecte amuzante la polul receptării: „It is the enhancement of the speaker's self via witty aggression that offers the basis for the humorous effects experienced by the hearer" (Dynel 2013a: 29).

[3] Autovalorizarea prin umor (*self-enhancing humour*) poate reduce anxietatea în eventualitatea unui eveniment traumatizant (Ford *et al.* 2017).

[4] Umorul agresiv ar putea releva o trăsătură culturală: cultura română ar putea fi încadrată în categoria „culturi ale onoarei", subtip al culturii de tip colectivist (ca multe din culturile din estul Europei și estul Mediteranei), în care răspunsul la o provocare/agresiune este agresivitatea (vezi un studiu intercultural actual realizat de Krys *et al.* 2017).

BDD-A28512 © 2018 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:08:11 UTC)

cel țarist („Experiența cooperării cu Rusia a fost traumatizantă pentru România”, Constantiniu 1997: 246).

4.1. Scenarii fantezie

Scenariile fantezie se pot observa atât în articole de dimensiuni diferite, cât și în caricaturi. Această modalitate umoristică implică preluarea unor tipare interacționale, verbale și nonverbale, și potențarea anumitor aspecte care conduc la deturnarea sensului sau a funcțiilor tiparelor inițiale (cf. Hay 2001; Priego-Valverde 2003; Kotthoff 2007).

Un exemplu complex este reprezentat de punerea în scenă a dezbaterilor parlamentare otomane. Modelul este reprezentat de dezbaterile parlamentare românești (tipare discursive și interacționale: apelul la date istorice relevante din istoria recentă, angajarea în dialog cu sala, adresarea directă, folosirea persoanei a doua singular etc.), iar un rol important este acordat componentei verbale, mai ales împrumuturilor turcești, cunoscute publicului din acea perioadă:

> „*Calpuz-efendi* anunță o interpelare ministruluĭ de justiție, in privința unuĭ pungaș de cadiŭ din Tulcea, care a osândit pe un nepot al acestui deputat să’și plătească niște datoriĭ de banĭ.
> Ischiuzar-Mehmet. *Interesul poartă fesul*!
> O voce. *I-a turtit fesul!*
> Calpuz-efendi. Cer cuvêntul in chestie personală: *m’a lovit la fes!*
> Președintele. Carnacsi! Nu maĭ dau cuvêntul niměnuĭ. Uite, a venit Zăuc-aga, a cărui interpelare este la ordinea zileĭ. Poftim la tribună, ago; să te věz!
> Zăuc-aga suie la tribună.
> Gianabet-Edin (către orator, care vre să’nceapă). Tărziŭ te-aĭ sculat astăzĭ, ago.
> O voce. A stat mult aseară la *cafè-șaitan*! (risete și chef pe toate băncile).
> Gianabet-edin. Lăsați’l să inceapă. Dă’i nainte, ago!
> Zăuc-aga. Domnilor! Urcându-mă la această tribună, ěmĭ tremură toate incheeturile...
> Ischiuzar-Mehmet. Daca umbli toată noaptea la crailicurĭ! (risete și giumbușurĭ).
> Zăuc-aga. Lăsați-mě, domnilor, să’mi desvoltez interpelarea. (...)
> Zăuc-aga. *Domnilor! dela facerea lumiĭ sunt 5415 ani; dela Proorocul 1294; dela Constituție o jumătate de an.*
> Gianabet-Edin. Bravo! știe bine Istoria.
> Zăuc-aga. Vream să zic...
> Gianabet-Edin. Că nu știĭ ce să zicĭ! (risete)” (*Claponul*, nr. 4/1877, p. 22-23).

Numele deputaților otomani pot declanșa diverse deducții unui lector român. De exemplu, numele *Calpuz* trimite la *calpuzan* (DA, s.v.), împrumut din tc. *kalpazan*, cu sensul ‘persoană care falsifică bani’, dar și, figurat, ‘un om rău, un ticălos’; *ischuzar*, din tc. *isgüzar*, are în română sensul de ‘viclean, șiret’ (DA, s.v.); *gianabet* sau *geanabet* semnifică în română ‘om rău, ticălos’, un împrumut din tc. *cenabet*, ‘impur, mizerabil’ (DA, s.v.). Interjecția *carnacsi* în română (o invectivă fără o țintă umană, produsă ca efect al unui afect negativ – supărare, ciudă) pare a avea o forță ilocuționară mai mică decât tc. *karnaksi*, ‘plesnire-ai’ (DA, s.v.).

BDD-A28512 © 2018 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:08:11 UTC)

Asocierea numelui Calpuz cu tema adusă în dezbaterea camerei – o datorie pe care nepotul lui Calpuz trebuie să o plătească –, declanșează reacția celorlalți deputați care comentează negativ tema, aceasta fiind considerată de strict interes personal pentru deputatul care a introdus-o în dezbatere. Intervențiile celorlalți deputați (un exemplu de parodiere enunțiativă și de competiție) implică jocuri de cuvinte care au ca element comun *fes* (împrumut din tc. *fes*): Ischiuzar-Mehmet are o intervenție amuzantă prin utilizarea expresiei „Interesul poartă fesul". Vocea anonimă care preia jocul de cuvinte continuă tachinarea, cuvântul *fes* fiind refolosit în expresia „a turti fesul cuiva" ('a face pe cineva să fie ridicol, a ridiculiza'). Deputatul-țintă cere dreptul la replică, considerând că intervenția lui Ischiuzar-Mehmet îi aduce un prejudiciu de imagine: „a lovi la fes" nu este o expresie românească, dar are o structură similară cu a altor expresii românești. Sensul acestei inovații implică gravitatea atacului, având în vedere importanța fesului în costumul tradițional otoman și faptul că este plasat pe capul unei persoane („a lovi la fes" poate avea sensul de 'a ataca onoarea cuiva'). Se poate observa faptul că expresiile care au în centru substantivul *fes* nu par să fie amuzante la nivelul interacțiunii personajelor (lipsesc didascaliile, care să indice amuzamentul sălii, în timp ce în partea a doua a fragmentului se notează amuzamentul sălii la tachinarea unui parlamentar), acestea fiind destinate cititorului (vezi Dynel 2013a pentru secvențe amuzante din seriale de tip dramă).

Un alt joc de cuvinte interesant este cel implicat de structura *cafè-șaitan* – o paronimie de tip ludic cu *café-chantant*: prima parte a substantivului compus este identică, iar *șaitan* (tc. *șeytăn* 'diavolul') și *chantant* (fr. 'cântând') au o similaritate fonetică (un paralelism omofonic, în termenii lui Veale *et al.* 2006). Jocul de cuvinte implică o condamnare a modului de viață occidental, otomanul care îl imită fiind considerat damnat (vezi și comentariul ironic adresat aceluiași deputat – „umbli toată noaptea la *crailicuri*", termenul depreciativ având sufix turcesc).

Ultima parte a fragmentului proiectează un tipar discursiv românesc pentru dezbaterile otomane: apelul la date istorice (datele sau calculele fiind de obicei incorecte). În cazul proiecției umoristice, se face apel la tradiția islamică de a stabili cronologia începând cu prorocul Mohamed: „dela Proorocul 1294" sau se raportează la noua constituție otomană din 1876: „dela Constituție o jumătate de an". De asemenea, se face trimitere și la tradiția cronologică bizantină, reliefată în vechile texte românești, dar incongruentă cu spațiul otoman: „dela facerea lumiĭ sunt 5415 ani".

Alte scenarii fantezie au un hipotext muzical sau poetic. Personalităților politice ale momentului le sunt acordate roluri de compozitori sau textieri (toponimele pot fi utilizate, prin transfer metonimic și metaforic, pentru antropomorfizare):

> „Aŭ eșit de sub tipar și sĕ vênd ca cadourĭ de anul nou, urmatórele bucăți musicale:
> **Cel din urmă dintre Mahomeți**, fantasiă arangiată pentru cornul inglezesc de maestrul profesor *Scorceacof*.

BDD-A28512 © 2018 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:08:11 UTC)

> **Adie la Plevna**, poesiă lumésc㠄 de *Abdul-Hamid-Khan*, melodia de *mușirul Osman-Nuri-pașa*.
> **Bună diminéța la moș-ajun**, serenadă rusésc㠄 cântată la porțile coconei *Sofia Balkănesky*.
> **De aș mai trage ce am mai tras**, poesiă vechiă, dér musica arangiată din nou de maestrul descompositor *Soliman-pașa*.
> **Cine m'a pus pe mine să trahtez hamor cu tine**, poesia țigănésc㠄, melodia de *Abdul-Hamid-Khan*, dedicată ca semn de afecțiune și recunoștință alteței séle serenisime Victoria regina Albioneĭ" (*Bobârnacul*, nr. 1/1.01.1878, p. 2-3).

Primul titlu evocă înfrângerea sultanului („Cel din urmă dintre *Mahomeți*"), suportul politic britanic acordat Imperiului Otoman având ca echivalent metaforic un instrument muzical – „fantasiă arangiată pentru *cornul inglezesc*", în timp ce numele ministrului de afaceri externe rus Gorceakov este deformat în prezentarea sa metaforică drept compozitor. Aliatul britanic al otomanilor este prezent și în dedicația către regina Victoria; în acest exemplu, se creează un contrast între titlul melodiei – care evocă o pronunțare nonliterară: „să *trahtez hamor* cu tine", cu similarități rrome (vezi încadrarea ca „poesie țigănéscă"), și dedicația formală („dedicată ca semn de afecțiune și recunoștință") sau formula delocutivă rezervată reginei („alteței séle serenisime Victoria regina Albioneĭ"). Titlul celui de-al doilea cântec (trimitere intertextuală la poezia lui Gr. Alexandrescu *Adio. La Târgoviște*) implică înfrângerea otomanilor la Plevna; sultanul și unul dintre conducătorii armatei otomane sunt prezentați ca responsabili („poesiă lumésc㠄 de Abdul-Hamid-Khan, melodia de mușirul Osman-Nuri-pașa"). Cel de-al treilea cântec – având titlul unui colind românesc, este etichetat „serenadă", o antifrază pentru cucerirea capitalei bulgare Sofia (prezentată metaforic ca o doamnă curtată de ruși; paralelism metaforic-metonimic). Soliman-pașa este considerat un „maestru *descompositor*", creația lexicală ludică (relexicalizare a lui „compozitor") atrăgând atenția asupra tacticii sale greșite din confruntările armate.

Oficialii maghiari, considerați suporteri ai cauzei otomane (în ciuda poziției neutre oficiale a monarhiei austro-ungare), au devenit țintă a unor articole:

> „**Viena**. – Condițiile Rusieĭ discutate în parlamentul Austro-Ungar au făcut pe Andrassy se céră Rusieĭ următórele modificărĭ:
> 1. Sultanul sĕ nu se maĭ sărute cu Țzarul, ca printr'acésta sĕ nu atingă susceptibilitatea și gelosia Ungurilor.
> 2. Dunărea și gurile eĭ se rĕmâe pe loc. Sĕ nu i se maĭ schimbe matca dupĕ pofta Rusieĭ, pentru ca sĕ nu i se aplece" (*Bobârnacul*, nr. 5/1 februarie 1878, pp. 6-7).

O temă serioasă (negocierile de pace) este prezentată într-un registru inferior, de exemplu, cel al unei relații afective (*bathos*): tratatul ruso-otoman este pus în scenă ca un sărut între sultan și țar, în timp ce nemulțumirea politicienilor maghiari e ilustrată ca gelozie (scenariu romantic); sunt manipulate și presupozițiile: „Sultanul sĕ nu se *maĭ* sărute cu Țzarul" – sărutul apare ca parte a unui acord formal, iar maghiarii sunt geloși – „sĕ nu atingă *susceptibilitatea și gelosia* Ungurilor" (cele două descrieri definite acționează ca declanșatori de presupoziții existențiale); în același timp, poate fi invocat și

BDD-A28512 © 2018 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:08:11 UTC)

un paralelism metonimic, statele implicate în conflict fiind substituite de cei care le conduc. Negocierile schimbărilor teritoriale (Rusia oferind României Dobrogea și Delta Dunării în locul celor trei județe din sudul Basarabiei) sunt prezentate într-o logică absurdă: substituirea unei administrații cu o alta este considerată o schimbare fizică (geografică) a cursului fluviului – „Dunărea și gurile eĭ *se rĕmâe* pe loc. Sĕ nu i se *maĭ* schimbe matca" (declanșatorii de presupoziții conduc la interpretarea literală a schimbării). De asemenea, termenii intoxicării alimentare sunt incongruenți cu scenariul politic: „Sĕ nu i se maĭ schimbe matca dupĕ *pofta* Rusieĭ, pentru ca *sĕ nu i se aplece*".

O caricatură politică, în care componenta vizuală este mai importantă decât cea verbală, poate releva scenariul fantezie, apelul la trimiterile intertextuale, tratarea unei teme politice (declararea independenței României față de Imperiul Otoman) într-un scenariu „domestic":

(*Ghimpele*, anul XVIII, nr. 20/15 mai 1877, p. 4)
Noulŭ Sultanŭ Abdul-Hamid-Khan, Cernat I.
Noule padișah! Priimesce ale tale dintru ale tale, după hotărârea națiunei

Primul spațiu-input implică relația de vasalitate (deci subordonare) a României, desemnată metonimic prin prim-ministrul I.C. Brătianu, care poartă tributul pe care statul îl plătea anual Porții (pe pungă scrie „Tribut 914000", reprezentând 1% din PIB-ul țării). În prezentarea suzeranului, apare o inadecvare, deoarece, deși decorul minimal (pernele, narghileaua, fesul și turbanul cu simbolul semilunii) și postura personajului din fundal (așezat pe perne, cu picioarele îndoite, fumând narghilea) sugerează spațiul otoman, figura este cea a unui român, generalul Cernat (așa cum se indică în componenta verbală din partea superioară a imaginii). Cel de-al doilea spațiu-input implică relația de subordonare a unui ministru față de șeful cabinetului, dar postura lui Brătianu și cea a lui Cernat contrazic așteptările receptorului: prim-ministrul (în

BDD-A28512 © 2018 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:08:11 UTC)

rolul unui valet) își arată inferioritatea. Spațiul mixt relevă o perspectivă parodică asupra ierarhiei politice în situația unui conflict armat. Poziția ministrului de război devine mult mai proeminentă, iar tributul datorat Porții este redistribuit armatei române în iminența declanşării războiului. Replica din partea de jos a paginii pare să aparțină prim-ministrului, care i se adresează generalului Cernat: „Noule padișah! Priimesce *ale tale dintru ale tale*, după hotărârea națiunei"; formula de adresare implică un termen împrumutat din turcă utilizat de obicei delocutiv, determinantul adjectival atrage atenția asupra schimbării situației politice, la fel ca și formula „ale tale dintru ale tale" (specifică liturghiei ortodoxe). Toate aceste elemente evidențiază statutul special al ministrului (la nivel grafic, generalul Cernat reprezintă „figura", atrăgând atenția chiar dacă se află în plan îndepărtat, având dimensiuni mai mari decât personajul din plan apropiat, Brătianu), iar indirect se marchează transformarea valorilor impusă de noul context: trecerea de la subordonare la independență.

4.2. Aluzii

În această categorie am inclus exemplele în care aluziile culturale sunt cele mai evidente. Prin aluzie culturală desemnăm situația în care diverşi termeni sau elemente grafice conduc către anumite cunoștințe împărtășite de redactori și cititori (unele dintre acestea relevând stereotipuri etnice). De exemplu, un stereotip la care se face adesea trimitere este propensiunea pentru alcool a rușilor. Este interesant faptul că aluzia la acest stereotip apare cu precădere spre finalul conflictului ruso-otoman și, mult mai frecvent, după acordul de la San Stefano (fostul aliat devine țintă a umorului):

> „Constantinopol. – Sultanul a bine-voit a deschide porta sublimeĭ porțĭ din Stambul pentru primirea Rușilor.
> Stradele tóte erau *udate cu vutchi*" (*Bobârnacul*, nr. 5/1 februarie 1878, pp. 6-7).

Pe lângă jocul de cuvinte (poliptoton) „a deschide *porta sublimeĭ porțĭ*" și a scenariului fantezie, care implică victoria Imperiului Rus în război, se remarcă și elementul topografic „Stradele tóte erau *udate cu vutchi*", armistițiul fiind prezentat ca o vizită, iar primirea implică atenția acordată nevoilor oaspeților însetați. Și alte elemente simbolice codează atitudinea neloială a Rusiei față de România (încălcarea convenției din aprilie 1877):

> „*Paris*, 4 Maiŭ, – La exposiția Universală, figuréză din partea Rusieĭ, următórele douĕ obiecte de artă: un cnut de vână de boŭ, legat cu argint, și un ceaslov în care se descrie meșteșugul de *a lua* creștinesce" (*Bobârnacul*, nr. 20/4 mai 1878, p. 2).

Cnutul (un tip de bici cu fire metalice sau cârlige, folosit în unele pedepse corporale în Rusia; în 1878 utilizarea lui era interzisă) este simbolul unui stat

BDD-A28512 © 2018 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:08:11 UTC)

tiranic, nemodernizat, bazat pe forță; obiectul nu ar reprezenta un hiponim pentru hiperonimul „obiect de artă”, dar prezentarea detaliului „legat cu argint” ar putea justifica încadrarea. Pe de altă parte, ceaslovul se încadrează în sfera hiperonimului, sugerând și poziționarea Rusiei ca „atlet” al creștinătății în Balcani, dar atitudinea acesteia este relevată ca fiind ipocrită: una dintre cele mai importante acțiuni creștinești este cea de *a da*, în timp ce atitudinea Rusiei este prezentată cu un antonim („meșteșugul de *a lua* creștinește”), aluzie la cele trei județe din sudul Basarabiei luate României la finalul conflictului cu Imperiul Otoman.

O caricatură metaforică din *Bobârnacul* (anul I, nr. 16, 16 aprilie 1878, p. 8), sub titlul *Un ou încondeiat de Paște*, trimite la aceeași atitudine neloială față de români a Rusiei țariste.

La nivel vizual se observă mai întâi o strategie de dispunere a elementelor grafice care obligă receptorul la o reorientare a direcției privirii: poziția oului (cu partea mai îngustă în jos) și plasarea desenului pe acesta. După acomodarea privitorului cu imaginea, se observă utilizarea metaforică a animalelor – ursul este simbolul Rusiei imperiale. În fața ursului, dar cu spatele la acesta, este un dorobanț (căciula este semnul distinctiv), care poartă opinci. Personajul uman este o reprezentare metonimică (de fapt o sinecdocă) a României. Faptul că ursul ia cămașa soldatului implică o transpunere vizuală a expresiei populare *a lua cămașa de pe cineva/cuiva* (din perspectivă retorică, poate fi considerată o silepsă) – o aluzie la atitudinea Rusiei față de România la finalul războiului ruso-otoman: nerespectarea acordului politic din aprilie 1877 prin care se garanta integritatea teritorială a României în schimbul permisiunii de a tranzita teritoriul românesc pentru a se putea angaja în război (imaginea sugerează o

BDD-A28512 © 2018 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:08:11 UTC)

mini transpunere narativă – vezi Dancygier/Vandelanotte 2017). Oul încondeiat[5] trimite nu numai la tradiția românească de Paște (valorile creștine fiind presupus împărtășite de români și de ruși), ci și la expresia *a trage condeiul* ('a încărca la socoteală', 'a profita prin înșelăciune sau minciună', DA s.v.) – cu aluzie la acțiunea Rusiei față de aliatul său în război. Astfel, la nivelul valorilor implicate, se creează un contrast între perspectiva culturală și actualitatea politică.

5. Concluzii

Familiaritatea publicului cu strategii mediatice, cu texte literare, cu dezbateri parlamentare sau cu producții muzicale este importantă în publicațiile umoristice românești. Parodia se detașează ca strategie discursivă atât în articole, cât și în caricaturi. Rama parodică – de la raportarea explicită la un model și până la tranziția subtilă de la un registru stilistic la altul – oferă posibilitatea de manifestare a unor tehnici diverse, cel mai adesea combinate (logica absurdă, manipularea presupozițiilor, jocurile de cuvinte, scenariile fantezie, aluzii). În timp ce autovalorizarea este cu precădere indirectă (manifestată prin contrastul implicit, permanent, cu *outgroup*-ul ridiculizat), dimensiunea agresivă a umorului este direct proporțională cu efectele afective ale rezultatului conflictului (țintei inițiale – otomanii – i se substituie ținta din perioada tratativelor de pace – rușii). Două tehnici discursive le acomodează cu ușurință pe celelalte: scenariile fantezie și aluziile. Cu ajutorul scenariilor fantezie sunt potențate, în general, fie roluri politice sau militare, fie obiective politice internaționale recunoscute sau deduse. Aluziile culturale permit valorificarea unor stereotipuri etnice dezavantajoase pentru *outgroup*.

BIBLIOGRAFIE

Attardo, S., 1994, *Linguistic Theories of Humor*, Berlin/New York, Mouton de Gruyter.
Boia, L., 2002, *România: țară de frontieră a Europei*, București, Humanitas.
Brône, G., 2008, "Hyper- and Misunderstanding in Interactional Humor", în *Journal of Pragmatics*, 40, pp. 2027-2061.
Caird, S., R.A. Martin, 2014, "Relationship-Focused Humor Styles and Relationship Satisfaction in Dating Couples: A Repeated-Measures Design", în *Humor* 27 (2), pp. 227-247.
Coates, J., 2007, "Talk in a Play Frame: More on Laughter and Intimacy", în *Journal of Pragmatics* 39, pp. 29-49.

[5] Tradiția de a încondeia ouă este răspândită în estul Europei, atât în spațiul slav, cât și în cel românesc. De asemenea, în Iran și în Egipt se încondeiază ouă în cadrul unor sărbători de primăvară. Faimoasele ouă Fabergé, create pentru familia imperială rusă, au început să fie create după 1880 (https://fabergeresearch.com/eggs-faberge-imperial-egg-chronology/).

BDD-A28512 © 2018 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:08:11 UTC)

Constantiniu, F., 1997, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Univers Enciclopedic.
Coulson, S., 2002, "What's so Funny: Conceptual Integration in Humorous Examples", disponibil pe www.cogsci.ucsd.edu/~coulson/funstuff/funny.html.
Dancygier, B., L. Vandelanotte, 2017, "Viewpoint Phenomena in Multimodal Communication", în *Cognitive Linguistics* 28 (3), pp. 371-380.
Dicționarul limbii române, București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, 1913 ș.u. [DA].
Douglas, A., 2002, *War, Memory, and the Politics of Humor. The Canard Enchainé and World War I*, Berkeley/Los Angeles/London, University of California Press.
Dynel, M., 2013a, "Humorous Phenomena in Dramatic Discourse", în *European Journal of Humour Research* 1 (1), pp. 22-60.
Dynel, M., 2013b, "Impoliteness as Disaffiliative Humour in Film Talk", în M. Dynel (ed.) 2013: 105-144.
Dynel, M. (ed.) 2013, *Developments in Linguistic Humour Theory*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins.
Ford, Th.E., S.K. Lappi, E.C. O'Connor, N.C. Banos, 2017, "Manipulating Humor Styles: Engaging in Self-Enhancing Humor Reduces State Anxiety", în *Humor* 30 (2), pp. 169-191.
Frumușani, D., 1986, „Context și convenție în producerea/receptarea glumei", în *Studii și cercetări lingvistice*, XXXVII, 6, pp. 509-516.
Genette, G., 1982, *Palimpsestes. La littérature au second degré*, Paris, Éditions du Seuil.
Graumann, C.F., W. Kallmeyer (eds.), *Perspective and Perspectivation in Discourse*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins.
Günthner, S., 2002, "Perspectivity in Reported Dialogues. The Contextualization of Evaluative Stances in Reconstructing Speech", în C.F. Graumann, W. Kallmeyer (eds.) 2002: 347-374.
Hay, J., 2001, "The Pragmatics of Humor Support", în *Humor* 14, pp. 55-82.
Hitchins, K., 2013, *România: 1866-1947*, ediția a IV-a, București, Humanitas.
Hutcheon, L., 1981, « Ironie, satire, parodie. Une approche pragmatique de l'ironie », în *Poétique*, nr. 46, pp. 140-155.
Iorga, N., 1999 [1922], *Istoria presei românești*, București, Editura Muzeul Literaturii Române.
Koestler, A., 1966 [1964], *The Act of Creation*, Londra, Pan Books Ltd.
Kotthoff, H., 2002, "Irony, Quotation, and Other Forms of Staged Intertextuality. Double or Contrastive Perspectivations in Conversation", în C.F Graumann, W. Kallmeyer (eds.) 2002: 201-229.
Kotthoff, H., 2007, "Oral Genres of Humor. On the Dialectic of Genre Knowledge and Creative Authoring", în *Pragmatics* 12, pp. 263-296.
Kreckel, M., 1981, *Communicative Acts and Shared Knowledge in Natural Discourse*, Londra, Academic Press.
Krees, G., Th. van Leeuwen, 2001, *Multimodal Discourse. The Modes and Media of Contemporary Communication*, Londra, Hodder Education (part of Hachette UK).
Kronenfeld, D., 2008, *Culture, Society, and Cognition. Collective Goals, Values, Action, and Knowledge*, Berlin, Mouton de Gruyter.
Krys, K., C. Xing, J.M. Zelenski, C.A. Capaldi, Z. Lin, B. Wojciszke, 2017, "Punches or Punchlines? Honor, Face, and Dignity Cultures Encourage Different Reactions to Provocation", în *Humor* 30 (3), pp. 303-322.
Lee, B., 2001, "Mutual Knowledge, Background Knowledge and Shared Beliefs: Their Roles in Establishing Common Ground", în *Journal of Pragmatics*, 33-1, pp. 21-44.
Martin, R., P. Puhlik-Doris, G. Larsen, J. Gray, K. Weir, 2003, "Individual Differences in Uses of Humor and Their Relation to Psychological Well-Being: Development of the Humor Styles Questionnaire", în *Journal of Research in Personality*, 37, pp. 48-75.
Norrick, N.R., 1993, *Conversational Joking. Humor in Everyday Talk*, Bloomington, Indiana University Press.

BDD-A28512 © 2018 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:08:11 UTC)

Norrick, N.R., 1994, "Involvement and Joking in Conversation", în *Journal of Pragmatics*, 22, pp. 409-430.
Palmer, J., 2004 [1994], *Taking Humour Seriously* (prima ediție 1994 London/New York, Routledge), New York, Taylor & Francis e-Library.
Partington, A.S., 2008, "From Wodehouse to the White House: A Corpus-Assisted Study of Play, Fantasy and Dramatic Incongruity in Comic Writing and Laughter-Talk", în *Lodz Papers in Pragmatics*, 4.2, pp. 189-213.
Partington, A.S., 2009, "A Linguistic Account of Wordplay: The Lexical Grammar of Punning", în *Journal of Pragmatics*, 41, pp. 1794-1809.
Priego-Valverde, B., 2003, *L'humour dans la conversation familière*, Paris/Budapest/Torino, l'Harmattan.
Răduică, G., N. Răduică, 1995, *Dicționarul presei românești (1731-1918)*, București, Editura Științifică.
Sperber, D., D. Wilson, 2002, "Truthfulness and Relevance", în *Mind*, Oxford University Press, iulie 111, p. 583-632, jeannicod.ccsd.cnsr.fr/documents.
Tannen, D., 2010, "Abduction and Identity in Family Interaction: Ventriloquizing as Indirectness", în *Journal of Pragmatics*, 42, pp. 307-316.
Tholas-Disset, C., K.A. Ritzenhoff (eds.), 2015, *Humor, Entertainment, and Popular Culture during World War I*, New York, Palgrave Macmillan.
Trifu, C.,1974, *Presa umoristică de altădată*, vol. I, București, Minerva.
Veale, T., K. Feyaerts, G. Brône, 2006, "The Cognitive Mechanisms of Adversarial Humor", în *Humor* 19 (3), pp. 305-338.
Wisse, B., E. Rietzschel, 2014, "Humor in Leader-Follower Relationships: Humor Styles, Similarity and Relationship Quality", în *Humor* 27 (2), pp. 249-269.
Yus, F., 2016, *Humour and Relevance*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins.

BDD-A28512 © 2018 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:08:11 UTC)